De la limba de lemn la limba de prompter şi, mai ales, dincolo de ea

Antoaneta TĂNĂSESCU

Aş porni de la un text, nu fără a evoca pe scurt circumstanţele redactării lui. Este compus prin asamblarea unor sintagme sau cuvinte pe care monitorizările realizate de C.N.A., în parteneriat cu Institutul de Lingvistică al Academiei (mai 2001 – februarie 2005, 15 octombrie – 25 noiembrie 2007, 27 noiembrie – 11 decembrie 2007), le-au semnalat ca abateri de la regulă la nivel ortoepic, morfologic, sintactic şi lexical. Printr-un artificiu pur retoric, am transformat lista (enumerare, pe verticală, a greşelilor) în text (scris pe orizontală) şi cum „lipirea**"** nu s-a putut realiza de la sine, am inventat pasaje de trecere, cuvinte de legătură, pe care le-am marcat, spre ştiinţă, cu alt caracter de literă. În cazul de faţă, italic. Este şi motivul pentru care textul trebuie citit (urmărit cu ochii) nu ascultat, aşa încât semnificaţia conţinută în chiar jocul tipografic să devină evidentă. Iar surpriza abia acum a venit. Artefactul obţinut, echivalând cu eroarea gramaticală în stare pură, a reuşit încă de la prima lectură să ne pună pe gânduri, să ne incite, chiar, iar dezacorduri flagrante, taxate de orice şcolar, sau inadmisibile fracturi de sens nu au mai apărut ca având dimensiuni apocaliptice. Nici măcar mari! Mai mult, de la un punct înainte, textul părea că se scrie singur, găsindu-şi cadenţa şi asumîndu-şi graniţele, ascultând, în consecinţă, de propriul său proiect intern şi nu de voinţa condeierului. Era nu o însăilare întâmplătoare de cuvinte ci devenise un limbaj cu individualitate şi prezenţă de sine stătătoare. De aproape o jumătate de secol ne-am obişnuit cu erorile lui (unele, flagrante), cu ezitările lui (unele, spectaculoase), cu stridenţele inadmisibile, cu petele de culoare sau întuneric. Ne-am obişnuit, şi vigilenţa critică începe să somnoleze. Ascultăm textul. E ca la televizor, spunem, nu ca pe un reproş ci, mai degrabă, ca pe o scuză. Sau, pur şi simplu, ca pe o constatare. Dar cum televiziunea şi, în parte, radioul sunt ascultate de cea mai mare parte a populaţiei României, acordurile inadecvate, inovaţiile greu de acceptat sau declicurile semantice se difuzează instantaneu la scara întregii naţiuni. Pentru că, pe de o parte, beneficiază de prestigiul instituţiilor ce şi le asumă, iar pe de alta parte sunt repetate oră de oră. Aşa ne intră în obişnuinţă; obişnuinţa cu anormalitatea. Iată de ce campania iniţiată de C.N.A., de protejare a limbii române, trebuie luată în serios. Trebuie sau, cum se spune la televizor, trebuieşte? Citiţi şi decideţi!

> Vocea mea e ca un spicher, *aşa că* ascultă ce vezi, nu face un quelque-chose, lasă ce-a fost mâine şi alege sau un concurs de misse sau o baie în political corecteness. Se mai întâmplă şi accidente inerente, *deci,* vara asta lucrez promoţional *tocmai* ca palpitantul să fie mai mare vizavi de tot şi *toţi.*
>
> *Şi acum***,** vă vorbesc pe bune, *mai ales* că ultimul comunicat al preşedinţiei *se ocupă* de dimensiunea cetăţenilor şi a lărgirei NATO, întrebându-se, în fond, ce e în

BDD-V384 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:54:45 UTC)

spatele la această afacere. *Sunt întrebări vechi, venite, poate,* tocmai din ordinul cavalerilor de la Masa Rotundă, *sunt întrebări noi* care vă rod. *Mai ales acum*, în pragul alegerilor electorale cînd focuri de armă *au răsunat* în buricul Bucureştiului şi au lovit un trecător găsit fără viaţă, fără suflare şi într-o avansată stare de comă. *Să fie un* război al cărui deznodământ, ca orice război, nu-l ştim? *Sau doar* efectul de la o decizie *care* survrine egzact de mâine cînd începe distribuirea cupoanelor agricole şi un cap al mafiei din Statele Unite a murit de cancer.

La capătul politicii, un mini-meteo. După ninsoarea de asiară, se anunţă o eclipsă solară de soare, în urmă, averse de ploaie, din nou şi ger şi viscol, ger *care* i-a stricat afacerile prostituatelor. *Oricum, se apropie* Sfîntul Petru şi Pavel. Ceea ce mi-e foarte greu să cred acest lucru, aşa că veţi vedea în premieră videoclipul pe care îl veţi vedea imediat. Să vă uitaţi cu ochii larg adânciţi. *Eu am să tac pentru că,* după o săptămână de petrecanie mi-e curmată puţin vocea şi ne trebuiesc plămâni curaţi ca să ştim că semnalele vitale sunt în viaţă.

Principalii protagonişti ai discuţiei sunt mass-media ce revin în actualitate. *Aşa că* testăm izul invitaţilor dornici să audă care sunt prevederile actualei legi, care sunt tehnicele folosite la Miunih şi la Bérlin.

Ce alegem? Filmul pe televizor sau acest autor la nenumărate cărţi sau pe această melodie care o vor cânta la prima mână? Sunteţi ready? Ar fi super să se ţină emisiunea în ploaie iar artiştii care dau cu glanda să aibe *în jur* reporteri de reporteri, Oricum, apariţia cărţii este, pe undeva, un gest şi, ce mai, emisiunea e beton, vere.

Cum vrea muşchiul lui *o* să-mi răspundeţi şi deşi a căzut măgăreaţa pe noi, eu nu pun botul prea uşor. Îmi pare cu regret şi deşi se apropie o nouă vară cu lipeli, ştiţi voi, cu mega-lipeli, mă retrag să mă aerisesc la cutiuţă, să-mi fac o toaletare perfectă a urechilor dar şi o French manicure.

Se poate să am o minută liberă. M-aş opri la publicizarea poveştii acestei fete care este puţin umbrită şi puţin descumpănită de divorţul părinţilor. *Ei, chestiuni familiale, ce să-i faci!* Familiale sau familiare? Original sau originar din Malta? Extras sau extract de cont? *Poate mă lămuresc citind nişte* cotidiane. *Sau cotidiene?* Colegii sunt destui de confuji *în această direcţie, dar bate ora* doisprezece şi trebe să ajung la o foarte prestigioasă adunare condusă de doamna ministră de resort. *Nu pot lipsi.* Ca şi lider trebuieşte să cuvântez pentru a explica la toţi ceilanţi ultimile schimbări din tráficul român (Carol Dávila, Lugój, Móldova Nouă) *sau de afară* (Strásburg, Ucraína, Rusía, Yemén). Aşa că nu mai strâmbaţi din priviri *căci pe străzile* alea se plimbă Costel cu capul decapitat al sorei sale, *pe străzile* alea unde nu se vede nici un picior de om.

Silance din gură, bă! Ce e cuţitul ăsta cu maţ în fund? Să te-nfigi în stomacul soacră-tii ca să afli câte ouă a frecat maică-ta de te-a scos aşa galben.

Dar, haideţi să vedem şi alte ştiri pe scurt, apoi să luom, să lom publicitate. Şi în urma acestei şase ediţii a emisiunii să ne spună însuşi studenţii, la libera fiecăruia dintre invitaţi alegere, ce spray de dat la subraţ e mai bun şi unde sunt medicamentele care ei au foarte neapărată nevoie. O ultimă întrebare la dumneavoastră şi captarea atenţiei poate fi în acest moment complementată: *tu, din* înţelesul tu ce mai faci *se scrie cu doi o?*

Vă propun un moment de răgaz şi de meditaţie. La prima vedere, limba de prompter a televiziunii, precizez: este numele de botez/ de identificare ales de

BDD-V384 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:54:45 UTC)

actorul Mircea Diaconu la o masă rotundă inițiată de C.N.A, pare a fi varianta actuală a clasicei limbi de lemn, beneficiind ca şi străbunica sa, de o teribilă forță de seducție care o pusese pe gânduri pe Françoise Thom prima care i-a închinat, în 1987, o substanțială cercetare monografică. Reiau cuvânt cu cuvânt observațiile vechi, iată, de două decenii: „rămâne atunci să ne întrebăm în legătură cu motivele care stau la originea succesului limbii de lemn. Cum s-a putut impune acest discurs monoton şi auster unor grupuri întregi chiar înainte de a fi fost instaurat oficial de regimul comunist, cum s-a putut impune, în afara frontierelor Uniunii Sovietice, în țări în care el a suferit concurența presei libere? Cum de nu se remarcă mizeria la care reduce el inteligența?". Aşadar, spectacol „mizer", „vorbire maşinală care hipnotizează spiritul şi paralizează rațiunea", „excrocherie", „seducție a gândirii facile" capabilă a „corupe totdeodată inima şi rațiunea".

Şi cu toate acestea, succes, persuasiune, seducție chiar asupra unui uriaş public. Ne referim la limba de lemn, dar aprecierile pot fi lesne transferate spre limba vorbită în audiovizualul românesc actual. Or, în aceste condiții, mă tem că simpla competență/ explicație lingvistică nu este soluția nici salvatoare, nici singură. Latinii vedeau vorbirea ca pe o „formă" a gândirii. Mă tem că tinerii redactori de la „Telejurnal" vorbesc *altfel* decât studenții lui George Călinescu nu pentru că ştiu (cantitativ) mai puține decât aceştia, ci pentru că gândesc altfel.

Aş invoca două probe. Cea dintâi datează din 2 decembrie 1920 şi este un „Jurământ" pe care l-a rostit, urmând tiparul administrativ al timpului, chiar George Călinescu atunci când şi-a depus candidatura pentru a fi angajat la Arhivele Statului. Să ascultăm aceste fraze, atunci parte (repet) din stilul juridico-administrativ, acum, prin cadență şi puterea expresiei înaintând pentru lectorii moderni către orizontul elaborarat al literarului: „jur în numele lui Dumnezeu şi declar pe onoarea şi conştiința mea credință Majestății Sale Regelui României Ferdinand I şi constituției țării mele. De a îndeplini cu sfințenie datoriile ce-mi impune funcțiunea mea, de a aplica legile şi de a mă conforma legilor întru toate şi pentru toți, fără pasiune, fără ură, fără fervoare, fără considerațiune de persoană, fără nici un interes direct sau indirect. Aşa să îmi ajute Dumnezeu."

Aşa erau redactate, în 1920 paginile Arhivelor Statului. 25 de ani mai târziu, paginile de jurnal, precum cea scrisă de Constantin Noica în 1943, puteau răsuna în incidența stării lirice a limbajului: „Singurătatea absolută, cum mi-o imaginez, o concep câteodată aşa: în tren, pe un culoar ticsit, stând pe un geamantan. Eşti atunci departe nu numai de orice om mai ales de cei care te împiedică să te mişti, dar eşti departe de orice punct fix în spațiu. Eşti undeva între o stație şi alta, rupt de ceva, în drum spre altceva, scos din timp, scos din rost, purtat de tren, purtând după tine un alt tren, cu oameni, situații, mărfuri, idei, una peste alta, în vagoane pe care le laşi în stații, le pierzi între stații, le uiți în spații, golind lumea, gonind peste lume, singur, mai singur, nicăieri de singur". Cadență, personalizare, explorarea „ezitării infinite dintre sunet şi înțeles" observată de Valéry şi aplicabilă atât rimei, cât şi oximoronului şi aşa mai departe.

Pentru ca în 2008, pariul jurnalelor găzduite pe blog să fie altul: fraze construite fără inhibiții nu doar semantice, triumful vorbirii familiare, mai mult decât *verba cotidiana*, registrul lingvistic voit banal ca expresie, în fond, a unei umanități ce nu infirmă banalitatea, mai mult, o acceptă ca pe o emblemă a

BDD-V384 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:54:45 UTC)

destinului, a traiului zilnic. Trai care este sursa obişnuită a jurnalelor. În aceeaşi zi, 7 iunie 2008 sunt situate pe blog două pagini de jurnal. Cel dintâi: „urcăm. Rupt de somn cum eram, bag o tură de dormit violent, din aia cu sforăituri şi toate cele. Pe la Ploieşti vine controloarea nenorocită, mă trezeşte, îi dau ambele bilete, pe al meu şi al lui Ryan, şi-i zic că eu dorm să mă lase" (http://deceblog.net/2006). Al doilea, aflat în Avionaru's Blog: „călătoria este foarte bogată în impresii […] am prins iar garnitura aia nasoală de o vârstă cu mine şi au recondiţionat-o cu nişte preţuri exorbitante. Scaunele sunt înghesuite, este relativ aglomerat, bagaje pe culoar cu grămada, noroc că nu am obiceiul să mă plimb […] O femeie bătrână şi mare cât o balenă navighează uşor pe culoar, printre bagaje. De la jumătatea vagonului anunţă mândră că are o operaţie la coloană şi d-aia se mişcă aşa greu şi că tocmai se întoarce de la un control. Normal, că pe măsura deplasării ceilalţi pensionari o întreabă diverse prostii care nu îi privesc şi, pac! a ieşit de o socializare. […] În rest, oameni şterşi, obosiţi, cu dopuri albe în urechi, încă un tip cu leptopu care se plictiseşte şi desenează ceva, unii dorm cu bale la gură. […] Trece baba din nou iar zice că are operaţie".

Lumea de la 1940 şi cea de la 2010, faţă în faţă. E ceva care le diferenţiază, întreb pornind de la paginile de jurnal, dar îndrăznesc să merg mai departe? O, da, desigur, şi cu această întrebare aproape retorică ne aflăm chiar în centrul fenomenului analizat. Anonimii lui 2008 scriu altfel decât necunoscuţii lui 1940 pentru că gândesc altfel, pentru că au alte repere şi credinţe, ascultă de alte rigori retorice şi cred în aproape alte principii. Se află pe paliere diferite ale timpului şi ascultă de alte exigenţe. O întrebare se profilează neliniştitor: Care este nivelul acestor exigenţe? Sub orizontul lumii europene, el se dovedeşte a fi descrescător. La nivel comportamental, Johan Huizinga, observă în *Amurgul Evului Mediu* că

> Civilizaţia care se reînnoieşte sileşte societatea să părăsească, din vechea formă de viaţă, năzuinţele prea înalte. Cavalerul devine gentilhomme francez din secolul al XVII-lea, care mai întreţine o colecţie de concepţii de clasă şi onoare, dar care nu se mai pretinde un apărător al credinţei, un ocrotitor al celor slabi si asupriţi. Tipul nobilului francez face loc celui al genteleman-ului, descendent şi el, în linie dreaptă ‚din vechiul cavaler, dar temperat şi rafinat. În cursul prefacerilor successive ale idealului s-a deprins de fiecare dată un înveliş, care devenise minciună (Huizinga 1993).

La nivelul construcţiilor literarului, aceeaşi coborâre în trepte, pe care N. Frye o urmăreşte în *Anatomia criticii*:

> Trecerea de la mit (eroul este superior prin însăşi natura sa omului, este o făptură divină), la romanţ (eroul săvârşeşte miracole fără a se deosebi de o fiinţa omenească), la modul mimetic superior (tragedie, epopepee, eroul e mai preus de semeni fără a depăşi limitele ambianţei umane), la modul mimetic inferior (opere comice şi realiste – eroul va fi un om ca toţi oamenii, nu-şi va depăşi semenii, va avea trăsături umane obişnuite), la modul ironic (eroul ne e inferior ca putere şi inteligenţă, trezindu-ne disprețul printr-o privelişte de înrobire, frustrare sau absurditate). Parcurgând această schemă observăm că de 15 secole încoace literatura europeană şi-a mutat treptat centrul de greutate către sfârşitul listei. [...] În ultimii o sută de ani, majoritatea literaturii serioase a tins tot mai mult către modul ironic (Frye 1972).

BDD-V384 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:54:45 UTC)

Altfel spus, este sesizată prin eclipsa/ moartea/ dispariţia tragediei sau epopeii dinamica roatei vergiliene despre care vorbeau încă în Evul Mediu Servius şi Donatus identificând cele trei genuri: simplu (*humilis*), mijlociu (*mediocris*) şi sublim (*gravis*). Nu mai puţin, discuţia e datoare să ia în consideraţie şi posibilitatea canonizării genurilor *inferioare* de către cele *superioare* graţie migraţiei de procedee, vezi teoria formaliştilor ruşi asupra raportului între Dostoievski şi structura romanului poliţist ca şi pe cea expusa de Erich Auerbach (Auerbach 2000), cu privire la *fisurarea* nivelelor stilistice ca urmare a impactului pe care unele forţe teribile îl au asupra literarului. Ele sunt: 1. realismul francez (Balzac, Stendhal) care dă dreptul unor personaje şi realităţi banale, cotidiene să facă obiectul unor reprezentări problematice, serioase, chiar tragice şi 2. istoria vieţii şi faptelor lui Iisus.

În acest context al minimalizării, al modificării din temelii pentru standardele de exigenţă, înfăţişările comunicării audiovizuale nu fac decât să confirme un trend, cum se spune acum, o tendinţă, cum se spunea mai demult. Sigur că prin aceasta nu justificăm/acceptăm aberaţii precum cele cuprinse în textul-model de la care am pornit, ci doar sperăm a-l înţelege mai bine. Părerea mea este că în România, unde peste 50% dintre adolescenţii de 15 ani citesc sau înţeleg cu dificultate textele, în ţara în care timp de peste şase decenii a vorbi sau a scrie elegant a întâmpinat blamul chiar sancţiunea oficialităţii aşa încât nici acum nu sunt încă instituţionalizate criteriile acestui domeniu, e puţin probabil ca revirimentul să se producă de la sine. Lipsesc modelele care să facă şi credibilă, şi seducătoare comportarea corectă, civilizată. Îmi amintesc cele câteva cursuri la care am avut şansa de a-l asculta pe profesorul Vianu. Venea din vreme în amfiteatrul Odobescu iar noi, cei din anul întâi, toleraţi acolo, aveam locuri doar în jurul cuierelor. Domnia sa intra, noi amuţeam, liniştea era cutremurătoare. Ţinea curs de o oră şi începea cu rezumatul lecţiei anterioare. De la profesorul Vianu am aflat că nu doar în teatru, ci şi în viaţa civilă intonaţia, frazarea, au un rol decisiv în comunicare şi am înţeles pentru întâia oară că limbajul cultivat, „ca la carte", are o incredibilă căldură şi o tot atât de incredibilă naturaleţe. Că poţi convinge păstrându-te în registrul academic, fără a fi familiar, mai rău, vulgar. Surâdeam la glumele profesorului, nu râdeam niciodată în hohot cum o făceam la prelegerile lui G Călinescu. Am învăţat de la acesta din urmă că graniţa între permis/ acceptabil şi total inacceptabil e foarte fermă. Universitarii repetau experienţa profesorilor de liceu din acel tip. Ştacheta exigenţei nu era coborâtă nici cu un milimetru.

Astăzi realizatorii TV au o scuză: se vorbeşte aşa cum se vorbeşte ca să se facă pe placul publicului. Adică, ratingul... Cum se face atunci că la cursurile profesorilor evocaţi ca şi la cel pe care Grigore Moisil l-a rostit tot în amfiteatrul Odobescu având ca obiect paradoxurile eleate în fenomenologia spiritului ca să poţi ocupa un loc trebuia să vii cu cel puţin o oră înainte? Cum era aşadar posibilă, obţinerea ratingului printr-o prelegere despre „ilimitarea simbolică" sau despre aporiile lui Zenon?

Mă întorc la antologia greşelilor cu observaţia că ea a fost confirmată şi de alte surse decât monitorizările C.N.A. Sub titlul *Vara la televiziuni, creierul intră în vacanţă*, „Adevărul", din 22 iunie 2002, adaugă alte câteva „perle": „nu se ştie cauzele", „transmite agenţiile de presă", „decapitat la vârf", „avem de rafistolat în

BDD-V384 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:54:45 UTC)

legislația privatizării", „suveranul pontif a fost investit", „primele impresii la primele zile de muncă", „cei mai răi cunoscuți pescari", „că cartea bună e prostie", „pe care cu toții o dorim şi cărora ne place tuturor", „aceste reglementări se văd vizibil", „pe preşedinte îl doare într-o anumită parte a zonei" şi, în sfârşit, „mândria națională ni se scoală".

Şi acum? Pe cât este omeneşte posibil să prevedem viitorul, sunt semne, e, drept, palide, dar sunt, că atât maturizarea lumii audiovizualului românesc, cât şi perseverența inițiativelor de reglementare, control, sancțiune ale C.N.A. vor produce efectele dorite şi aşteptate. Iar dacă ar fi să aleg unul dintre acestea, aş răspunde fără ezitare: sper ca vocea radioteleviziunii să fie limpede, decentă şi cât mai departe de soluția rudimentară. Căci un limbaj rudimentar este, la urma urmei, expresia unei gândiri rudimentare.

Bibliografie

Auerbach 2000: Erich Auerbach, *Mimesis. Reprezentarea realității în literatura occidentală*, traducere de I. Negoițescu, Iaşi, Polirom.

Frye 1972: Northrop Frye, *Anatomia criticii*, în româneşte de Domnica Sterian şi Mihai Spăriosu, prefață de Vera Călin, Bucureşti, Editura Univers.

Huizinga 1993: Johan Huizinga, *Amurgul Evului Mediu*, traducere de H.R. Radian, Bucureşti, Editura Meridiane.

From Francoise Thom's concept on language to typical media language and beyond

Starting from the CNA surveys and in partnership with the Academy's Language Institute in between 2001 and 2008, the research identifies several characteristics of the communication in the Romanian audiovisual, the "prompter language", as it has been called by the actor Mircea Diaconu, a new "wooden language" taking advantage of the same enormous (only apparently inexplicable) success as experienced by it's grand mother, illustrated three decades ago by Francoise Thom. It is an interesting reality, mainly through it's significance, less language oriented and more towards the history of thoughts, area of the cultural studies, philosophycal culture, of the communication strategies and actions. The language, forma mentis, therefore, understanding the actual thinking through the actual speaking way.

Bucureşti, România

BDD-V384 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:54:45 UTC)